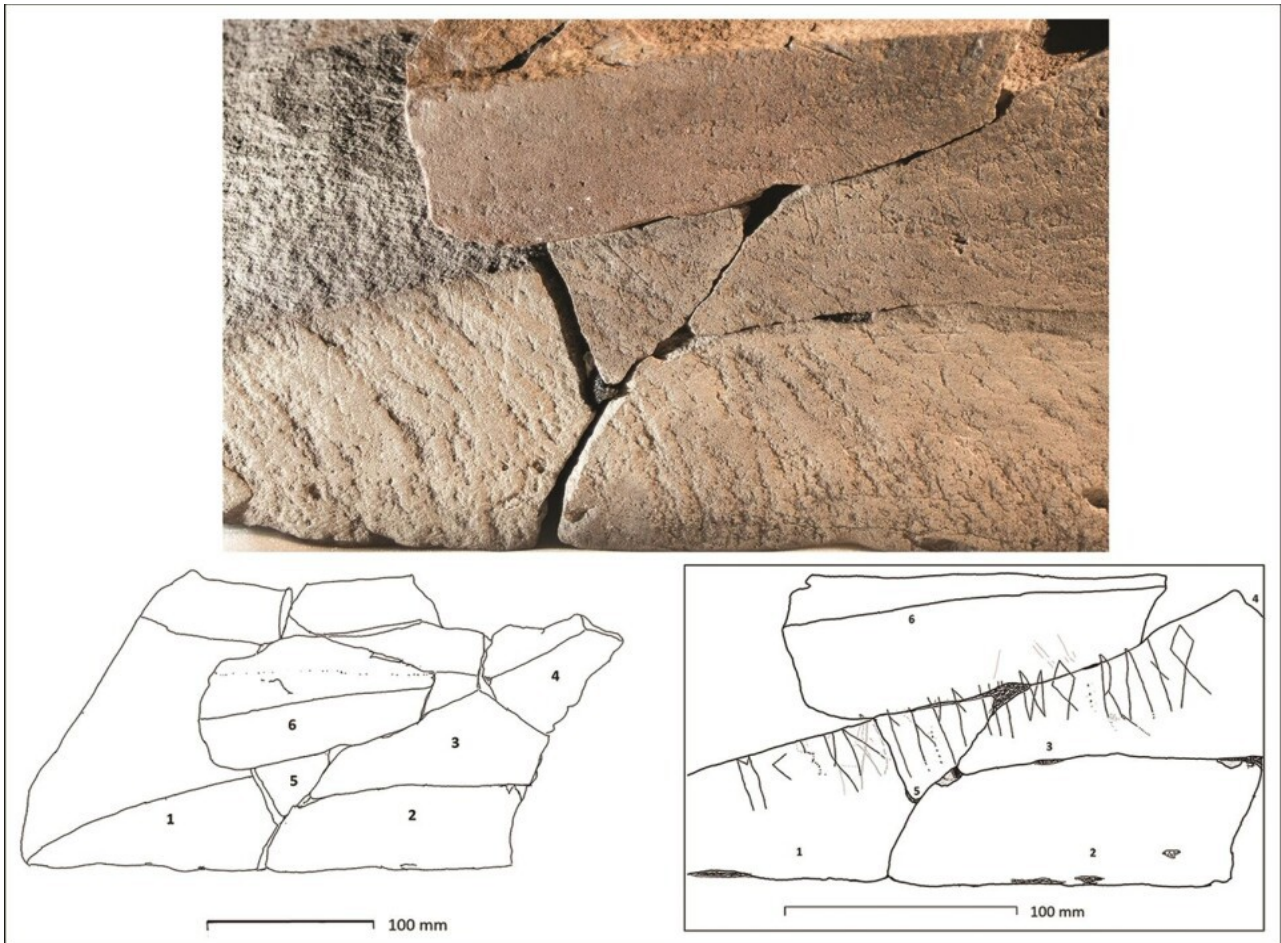

Forskere fant flere biter av verdens eldste runestein – kan endre runenes historie

Nyheten gikk verden rundt da den nær 2000 år gamle Holesteinen ble oppdaget. Nye funn kan endre deler av vår språkhistorie, mener forsker.

Da flere fragmenter ble satt sammen, ble også runene tydelige, som du kan se nede til høyre, tegnet av Kristel Zilmer. Hva innskriften betyr kan du lese lengre ned i saken, men det er kanskje en slags signatur. (Illustrasjon: Solheim et al/Antiquity 2025)

[Lasse Biørnstad](#) Journalist

Publisert 03.02.2025 - 00:01

Under en utgravning i 2021 dukket det opp en runestein i en grav på Ringerike.

Nyheten gikk verden rundt fordi det viste seg å være verdens eldste, kjente runestein. Den kan være nær 2000 år gammel.

Steinen hadde en innskrifning som forskerne tydet, men det viste seg å bare være begynnelsen på historien. Nå har forskerne oppdaget mye mer.

Her er en del av Holesteinen markert med en rød ring. Bilde viser hvordan den stikker ut i utgravningsfeltet. Da bildet ble tatt visste ingen om runene. (Foto: Kulturhistorisk museum)

En ny forskningsartikkel i tidsskriftet *Antiquity* går gjennom de arkeologiske funnene og runeinnskriftene.

Det som er helt spesielt, er at forskerne klarer å datere når omtrent denne steinen er fra.

– Hvis vi ikke hadde hatt så tydelig kontekst med gode dateringer, så hadde flere vært mistenksomme mot denne steinen, tror Zilmer.

Der er fordi den rett og slett er den er så annerledes enn tidligere kjente runesteiner med eldre runer. Og den tidlige dateringen gjør at andre runesteiner kanskje må tolkes i et nytt lys, mener forskerne.

Oversiktsbilde av utgravningen hvor steinen ble funnet. (Foto: Kulturhistorisk museum)

Verdens eldste, kjente runestein

Man kan ikke gjøre en presis datering av selve steinen, men steinen ligger i en grav som gir en tydelig pekepinn.

Holesteinen ble funnet i en grav med restene av et likbål – en såkalt branngrav. Dette gjør det mulig å datere graven med steinen med radiokarbondatering. Det er en metode som er avhengig av dødt organisk materiale for å kunne brukes, for eksempel kull eller knokler.

Var del av et større puslespill

Steinen kalles nå Holesteinen (tidligere Svingerudsteinen), og ny forskning dykker ned i hemmelighetene som denne steinen har båret på i mange århundrer. Den var nemlig bare et fragment av en mye større stein.

- Når vi formidler forskning, liker vi å snakke om at det er som å legge et puslespill.
- Nå måtte vi faktisk legge et puslespill, sier Kristel Zilmer til forskning.no.

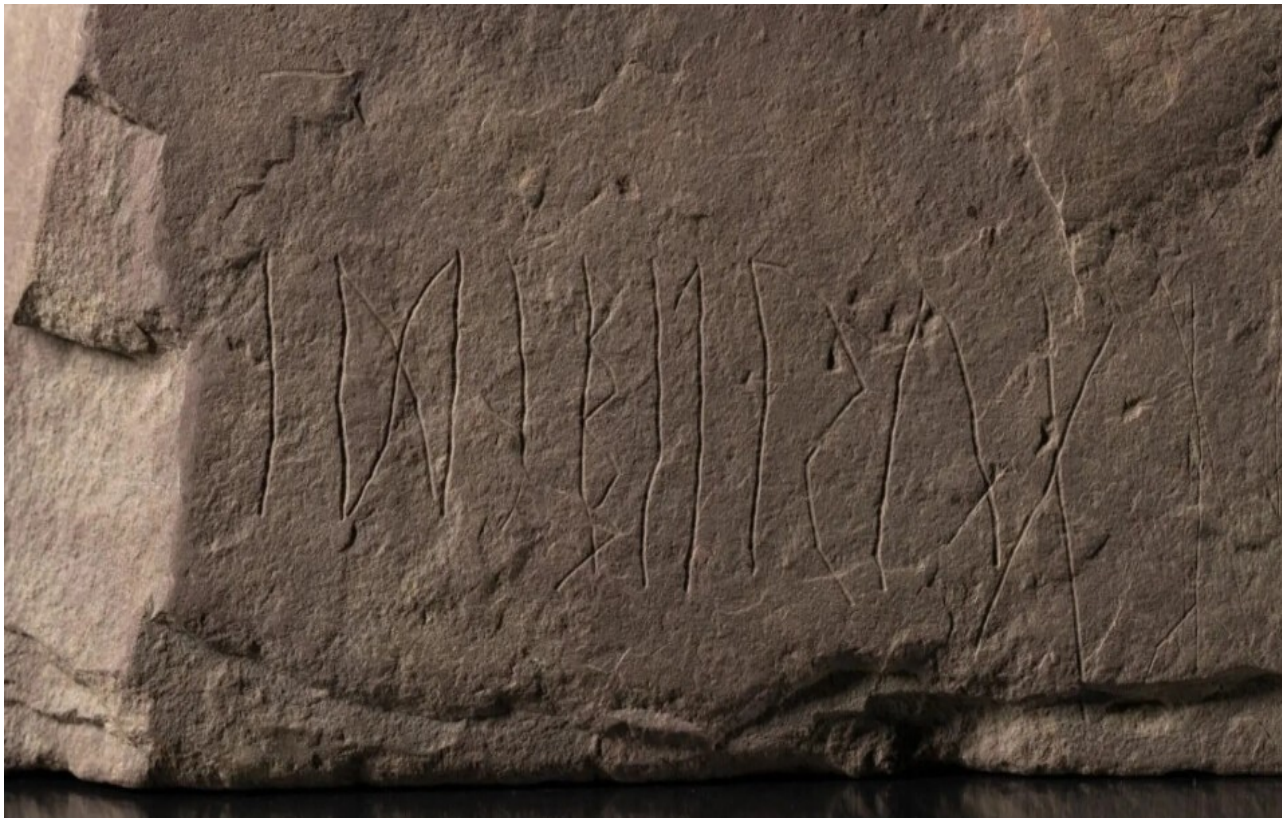
Hun er professor i runologi ved Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo.

[forskning.no omtalte denne steinen i 2023](#), da den ble presentert for første gang.

Etter å ha undersøkt denne steinen og andre fragmenter fra graven, ble det tydelig at fragmentene de fant var en del av den samme steinen.

Dateringen plasserer steinen til mellom 50 og 275 e.Kr., noe som gjør den til den eldste, kjente runesteinen i verden.

Det finnes noen andre runer på gjenstander som er omtrent like gamle, for eksempel en dansk kniv. Men ingen kjente steiner som har en så tydelig dateringsramme. Men hva står det på den, og hvorfor er steinen i biter?

Nærbilde av den tydeligste inskripsjonen, som kanskje er et navn. (Foto: Kulturhistorisk museum)

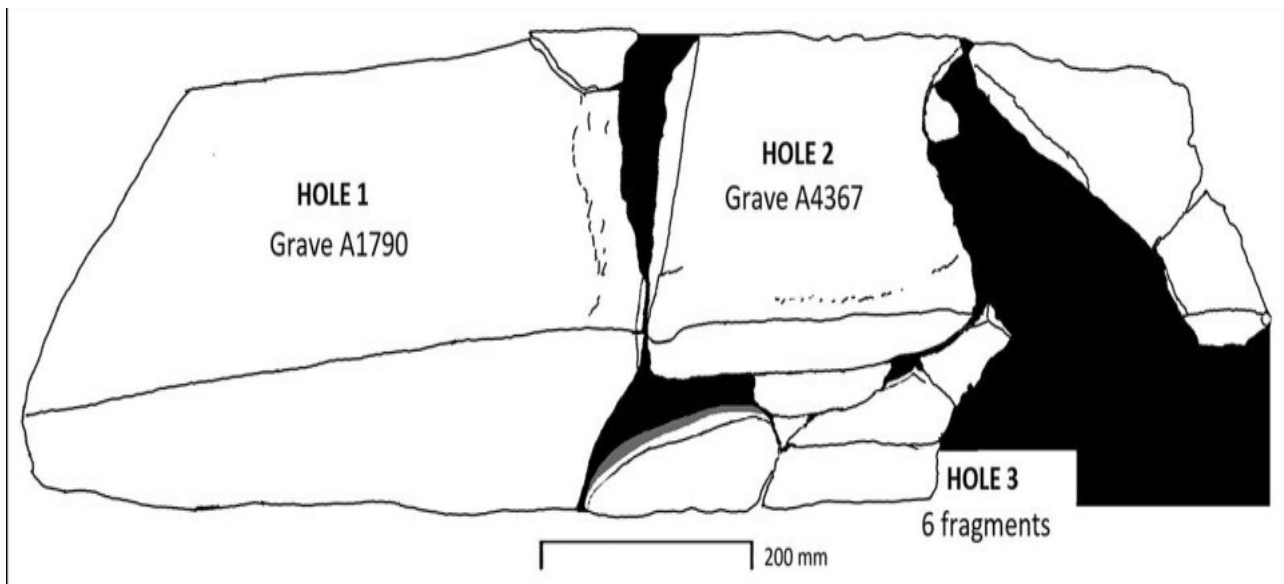
En større stein som har gått i knas

Steinen er altså fra et gravfelt som lå skjult under en gravhaug. Gravhaugen hadde ikke noe med de underliggende gravene å gjøre, som ble oppdaget ved en tilfeldighet under utgravninger på grunn av bygging av Ringeriksbanen.

– Vi hadde virkelig ikke forventet noe sånt, sier Steinar Solheim til forskning.no. Han er arkeolog og prosjektleder for Holestein-forskningen, og har jobbet med dette funnet i flere år.

Etter hvert ble det altså klart at arkeologene satt på flere fragmenter av den samme steinen. De kaller nå de forskjellige bitene Hole 1, 2 og 3.

Og fragmentene utgjør en større stein. Solheim forteller at det er sannsynlig at de var en del av en stor stein som sto oppreist, som en type bautastein.

Illustrasjonen viser hvordan bitene sitter sammen, som sammen kanskje utgjorde en større, stående stein. Det er ingen runer på Hole 1-fragmentet. (Illustrasjon: Solheim et al/Antiquity 2025)

– Vi vet ikke hva som har skjedd, steinen kan ha blitt knust med vilje.

Det er en mulighet for at den avdøde ble gravlagt med en bit av runesteinen, kanskje med et innrisset navn. Som et mulig minnesmerke.

Men dette er kvalifisert gjetning, og ikke noe som det går an å slå fast, ifølge forskerne.

Den største biten av steinen som du ser på bildet, kalt Hole 2, ble lagt i en grav. Andre fragmenter kan ha blitt lagt ned steder hvor det også kan ha vært graver, men arkeologene har ikke funnet levninger i de andre, mulige gravstedene.

Om runeinskripsjonene var på steinen før den ble til flere biter går heller ikke an å slå fast, bortsett fra at noen av runene er skrevet på en bruddflate – altså må den større steinen vært knust etter at akkurat de runene ble inngravert.

Men hva runene på bruddflaten betyr er mer uklart.

Et eksempel på en senere runestein. Denne kalles Jellingsteinen, og regnes som en svært viktig del av Danmarks historie. Nylig har en norsk professor trukket innskriften i tvil, som du kan lese mer om på forskning.no. (Foto: Jürgen Howaldt/CC BY-SA 2.0)

Navn og futhark

Flere av runene og rissene på steinen er krevende å lese og vanskelige å tolke, sier Kristel Zilmer til forskning.no. Hun har jobbet med å tyde innskriftene på disse steinene over lang tid.

Noen inskripsjoner er ganske tydelige, selv om de også har flere, mulige tolkninger.

Den ene inskripsjonen på fragmentet med flest innrissinger leses som et sannsynlig navn: Idiberug.

Dette er steinfragmentet som ble funnet i det arkeologene vet er en grav.

På dette fragmentet er det mange innrissinger og korte runerinnskrifter. Blant disse er flere tegn som kan forstås som de første tegnene i det gamle runealfabetet, kalt futhark.

En kvinnelig innrisser?

Da forskerne forsto at flere fragmenter passet sammen, begynte de også å lete etter andre biter som passet sammen.

Og de fant flere.

– Vi manglet noen biter i midten av en av innskriften, så vi søkte gjennom massene. Da fant vi to

biter som passer perfekt inn i innskriften.

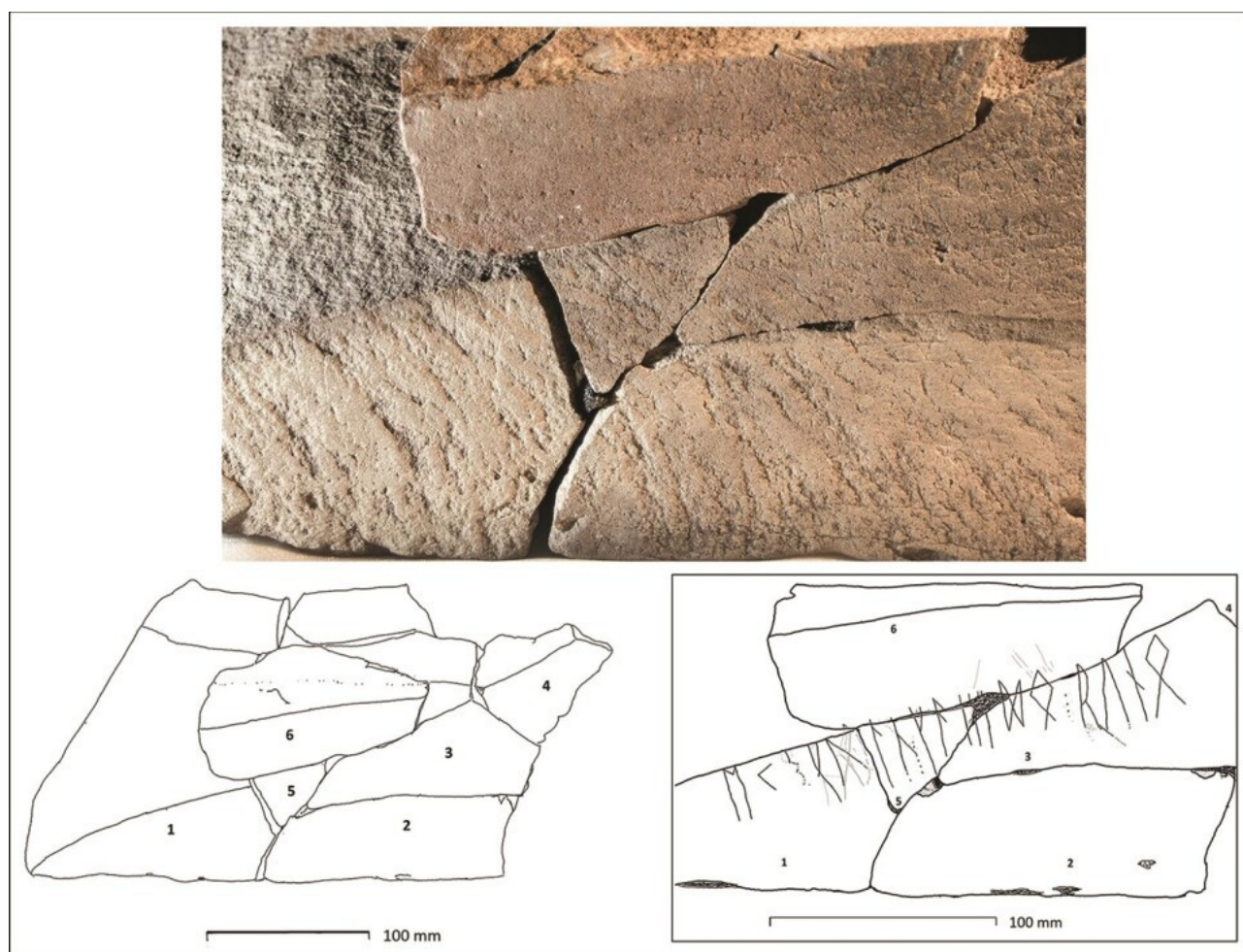
Den andre innskrifsjonen er på de nylige sammensatte fragmentene. Da kom et svakt men fortsatt synlig innriss fram fra fragmenten. Sammen kalles dette fragmentet kalle Hole 3.

Det er fortsatt noen små skader og slitasje som gjør enkelte tegn vanskelige å lese, og det er flere muligheter, forteller Zilmer.

Innskriften begynner med "Jeg", så følger et navn som er vanskelig å tyde. Mulige tolkninger er Wul(l)u/Gu(l)u eller Swul(l)u/Skul(l)u. og et verb som betyr å skrive, og til slutt ordet for rune, som altså viser til innskriften selv, ifølge Zilmer.

Siden navnet slutter på -u, kan det bety at det er et urnordisk kvinnenavn. Og med verbet framstår det som en slags signatur fra den som risset runene, forteller Zilmer.

– Det er oppsiktsvekkende hvis det er en kvinnelig runerisser som det er få spor etter ellers, sier Zilmer.

Da flere fragmenter ble satt sammen, ble også runene tydelige. Dette er kanskje en signatur. (Illustrasjon: Solheim et al/Antiquity 2025)

Hva betyr resten?

Det er mange andre innrisninger, spesielt på Hole 2-fragmentet. Noe kan være runer og noe kan være ornamentikk.

– Det er utfordrende og komplisert å tyde alt som er på steinen, sier Zilmer.

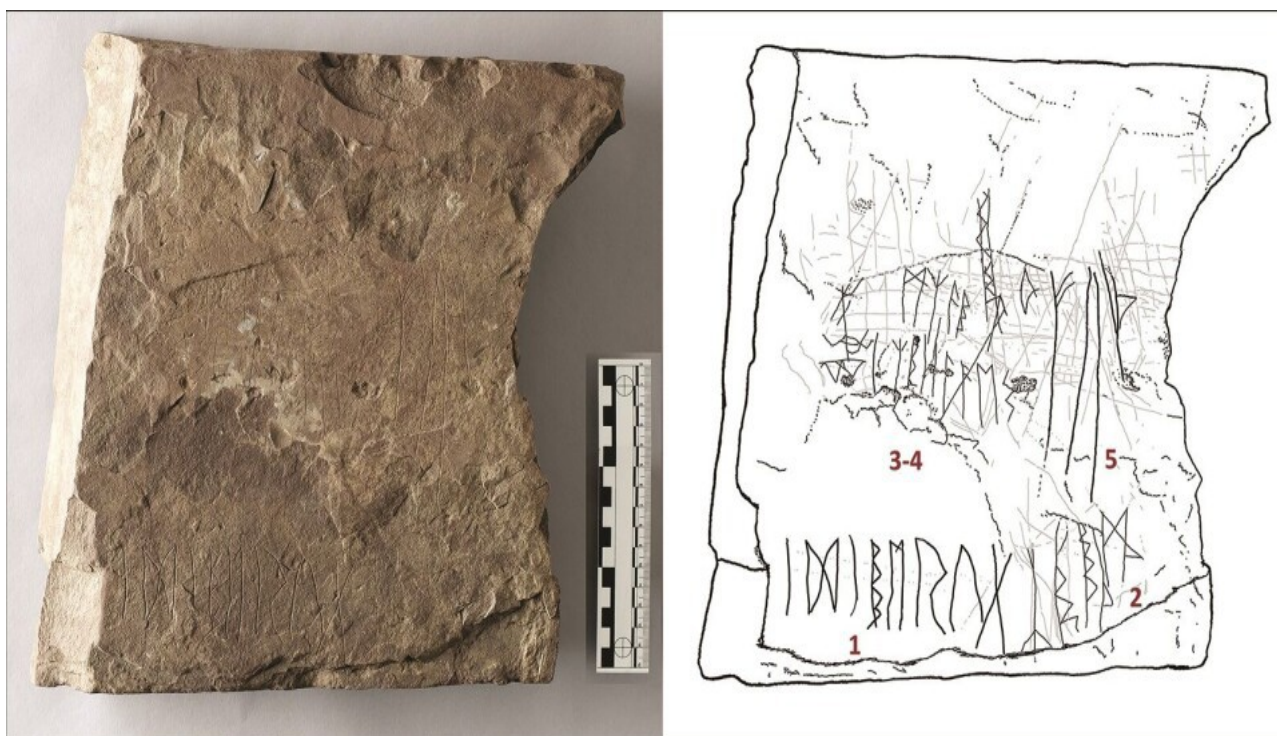
Hun understreker at de presenterer et grunnlag for å forstå runene i den nye artikkelen. Hun og Krister Vasshus har også skrevet en artikkel som går dypere [inn i runologien i tidsskriftet](#)

NOWELE.

- Det er en glidende overgang mellom skrift og bilder noen steder.
- Vi kommer kanskje aldri til å ha de endelige svarene, sier Kristel Zilmer til forskning.no.
- Men vi kommer til å drøfte dette funnet i mange år framover.

En tradisjon

forskning.no har snakket om den nye forskningen med Michael Schulte, som er professor i nordisk språkvitenskap ved UiA, runolog og spesielt interessert i tidlig nordisk språksitorie.

Hole 2-fragmentet. Navnet Idibergu står nede til venstre. På tegningen kan du se resten av innskriftene, som både er vanskelige å tyde og vanskelige å tolke. (Illustrasjon: Solheim et al/Antiquity 2025)

Han har ikke deltatt i den nye forskningen, men han trekker fram at dette er framstår som solid forskning. Schulte er godt kjent med innskriftene på Holesteinen.

- Det er en solid og god grunnlagsartikkel, sier han til forskning.no.
- Men det jeg vil tilføye her er at dette tydelig er en form for eksperimentering med skrift i en tidlig fase av skriftkyndighet, mener Schulte.

Han argumenterer for at Hole 2-fragmentet (med mest skrift) viser tegn på flere forskjellige typer skriftbruk ved siden av hverandre.

Noen runer er tynt risset, mens andre nærmer seg det "monumentale" som ligner mer på inskripsjonene fra store steiner fra den klassiske perioden, sier Schulte.

Han argumenterer for at denne steinen stammer fra en fase med mye eksperimentering med skriftspråk.

Kan endre runenes historie

Utformingen av flere runer på Holesteinen skiller seg fra senere eksempler, sier han.

Hogganviksteinen i Mandal. Tidligere antatt å stamme fra rundt 400-tallet. (Foto: Bjoertvedt/[CC BY-SA 3.0](#))

Schulte trekker også fram at denne steinen endrer noe av tidslinjen for runenes historie, siden den faktisk kommer med en arkeologisk datering.

– Vi har skrevet vår grammatikk og språkhistorie. Og den steinen endrer noe om hvordan de eldste runene ser ut.

Runeformene har også blitt brukt til å datere runesteiner, men på usikkert grunnlag.

Han trekker fram at dateringen av eldre, kjente runesteiner som Hogganviksteinen og Tunesteinen kan bli endret av dette funnet.

– Vi må kanskje datere om noen innskrifter som er datert ut fra slike kriterier. Alt på grunn av runeinnskriftene fra Hole.

Referanser:

Solheim mfl: Inscribed sandstone fragments of Hole, Norway: radiocarbon dates provide insight into rune-stone traditions. *Antiquity*, 2025. <https://doi.org/10.15184/aqy.2024.225>